

др Мирослав Печујлић,
редовни професор Правног факултета у Београду

СОЦИЈАЛНИ ТЕМЕЉИ ДЕМОКРАТСКОГ И АУТОРИТАРНОГ ПОЛИТИЧКОГ СИСТЕМА

У тексту се најпре анализира модел демократског политичког система у друштвима "Центра". Затим се анализирају антидемократске тенденције у крилу самих Западних друштава, као и у односима између "Центра" и "Периферије".

Економски темељ демократских држава Запада је тржиште. Оно је било нужно, иако не и довољан, услов за формирање политичког плурализма. Социјални темељ демократских политичких система је јако и од државе независно цивилно друштво. Унутар њега егзистирају социјалне класе које, бранећи посебне животне интересе, формирају низ центара моћи, плурализам, међусобну равнотежу, а и социјални компромис. Трећа значајна компонента демократског политичког поретка, која се ослања на споменуто повољно социјално тло и повратно га обогаћује, јесте демократска политичка култура. Она подразумева консензус око једног круга темељних вредности и правила игре, власт привржену демократији и лојалну опозицију, и критичко јавно мњење.

Облици ограничавања демократије у друштвима "Центра" тичу се неоконзервативног димонтирања државе благостања и с тим повезаног сужавања социјалних претпоставки демократског живота, затим, редукације демократије на конкуренцију политичких елита праћено свођењем народа на "масу" и бирачку машинерију и корпоративним повезивањем врховних представника капитала, рада и државе. Трећи вид сужавања демократије је везан за претварање јавног мњења у централни инструмент политике манипулације, заробљавања свести и доминације.

У закључном делу текста се анализира парадоксална чињеница да демократска друштва високоразвијеног "Центра" постају одлучујући фактор одржавања или чак стварања ауторитарних, прото-фашистичких режима на "Периферији" (или "Полупериферији") Европе.

Кључне речи: *Демократски политички систем. - "Центар". - "Периферија".*

Погледаћемо сада детаљније велике разлике између два типа друштва, која су за наше истраживање релевантна, разлике између високоразвијеног "Центра" и "Полупериферних друштава", као и различите типове политичке културе који се у њима формирају. Поглед истраживача на ове разлике није платонске природе, он треба да нам по-

служи као мерило за испитивање тежине проблема историјског наслеђа са којим се наше друштво носи. Истовремено ту је садржано историјско искуство *о путевима формирања демократске политичке културе* - те претпоставке од које зависи да ли ће демократија бити једна пролазна епизода или стабилна и трајна тековина.

І ТАЈНА ДЕМОКРАТСКЕ ПОЛИТИЧКЕ КУЛТУРЕ

Ниједан облик политичког живота није тако тешко створити и још теже одржати, као што је демократија. Истраживаћемо стога прво њене економске и социјалне темеље.

1) Родно тле демократије налази се у индустријски високоразвијеном "центру", у развијеним и економски богатим друштвима Западног света (Западна Европа, Америка). Успех у развоју моћне индустрије и економије, стварању великих градова, широкој урбанизацији, колонијализму, том великом допунском извору богатства, великој експанзији образовања - све је то било плодно тле на коме се стварају демократске форме. Њихов темељ чине: *економско богатство и тип расподеле економске моћи*.

Одсудна је разлика између "полупериферних" и "централних", западних друштава која успешно решавају двоструки магистрални проблем модерног доба: расподелу економске и политичке моћи. Прво стога што су *богатија*, а затим и услед бољег временског редоследа. На дневни ред њихове историје прво долази решавање економске расподеле, а затим стварање масовних политичких партија, ступање нижих и средњих класа на политичку арену. После почетног драконског раздобља индустријализације и огромне цене коју су плаћале прве генерације радника својим мизерним условима живота, наступа период подизања животног стандарда. Плодови индустријског и економског развоја, иако у крајње неједнаким дозама, распростиру се у све друштвене слојеве. Неједнакости нису прелазиле Рубикон који би људима у другој обали, целим класама, потпуно разорио могућност економске егзистенције. Једну од најзначајнијих социјалних иновација којом се остварује овај подухват представља "*држава благостања*" (Социјална држава) која врши прерасподелу прихода, настојећи да плодове економског развоја у извесној мери уживају сви социјални слојеви, гарантује социјалну заштиту свим грађанима. (Додуше, она то чини путем гломазног државног апарата, бирократије која се претвара у власт над друштвом, ограничава аутономију, иницијативу и слободу грађана).

То јача социјално ткиво, *ствара се сагласност великих социјалних класа* око неких темељних вредности поретка, које систем у очима великог дела његових грађана чине прихватљивим.

Модерна тржишна економија на још један начин ствара повољно тле демократске политичке културе. Тржиште формира у хиљаде невидљивих веза у технологији и производњи, економији и култури које различите регионе једног друштва, његове *различите националне делове чврсто повезују у органску целину*. Америка, упркос правом мозаику нација из којих је била састављена ствара кохезионо друштво. Белгији или Швајцарској упркос различитим националностима и јези-

цима који их деле не прети опасност од распада. Друштво је чврсто интегрирано, повезано у својој економској основи.

Очита је јака корелација између тржишне економије и демократије - тржиште је нужан - иако не и довољан - услов за формирање политичког плурализма. То је тле на коме је могућа економска аутономија, самосталност великих социјалних класа и слојева које се не налазе под гвозденом песницом свемоћне државе.

2) Социјални темељ демократије представља и особена социјална структура. То су снажна цивилна друштва, у чијем крилу се налазе, у односу на државу, независне и моћне социјалне класе: јака буржоазија (класа власника), веома бројне и утицајне средње класе (особито интелегенција), моћан раднички покрет. Свака од ових великих социјалних група независна је од државе. Буржоазија поседује економску моћ, својину на којој темељи своју аутономну позицију; средње класе располажу ситном или средњом својином. Интелигенција је носилац "културног капитала" који постаје све важнији фактор моћи у савременом друштву. Радничка класа лишена је својине, али је удружена у моћне организације (синдикате) који представљају снагу с којом и држава и послодавци морају да рачунају.

Аутономне социјалне класе представљају велику противтежу моћи државе, контролу над њеним апетитима за владањем друштвом. Оне имају снагу и способност да самостално изразе и бране своје животне интересе, да битно утичу на њене одлуке, политику. У друштву постоји плурализам, низ центара моћи који успостављају међусобну равнотежу. Моћ, иако је веома неједнако расподељена, ипак није потпуно концентрисана у једним рукама.

Велике социјалне групе поред моћи поседују још једну особину која представља одлучујући услов за демократски политички живот. Уместо међусобних разорних социјалних борби које теже потпуном уништењу ривала и које парализују друштво - између буржоазије, средњих слојева, радничког покрета и њихових партија стварају се и социјални компромиси, споразуми.

Особеност се налази и у великој способности друштва за самоорганизацију, обављање низа делатности - од којих квалитет свакодневног живота зависи - слободним удруживањем појединца и група. Људи нису пасивни очекујући да државни апарат све чини, не препуштају се туторству државе.

3) На тако повољном социјалном тлу настаје демократска политичка култура, која захвата: а) *consensus* око једног круга темељних вредности и правила игре; б) *демократији привржену власт и лојалну позицију*; ц) *самостално јавно мњење*.

а) Ризици демократије, и обрнуто, њена стабилност и аутентичност зависе и од једног фактора који остаје недовољно видљив: од демократске политичке културе. Демократске институције су као најлепши плод који настаје на особеном тлу и дуготрајним култивисањем, неговањем. "Претпоставка сваке демократије је сагласност готово свих политичких субјеката. Оно што претходи политици, што је испод ње (што је темељ на коме почива), што је окружује и ограничава, условљава. То је темељни консензус о политици који обично постоји у демократском друштву... Без таквог консензуса ни један демократски

систем не би могао дуго да преживи под притиском ривалства у изборима и партијских натецања. Са таквим консензусом расправе о различитим алтернативним политичким одлукама су углавном увек расправе о решењима која су унутар једног широког подручја основне сагласности” (Robert Dahl). Поред значајних разлика у интересима, циљевима и погледима, постоји заједничка платформа, довољно широка, да се ривалска конкуренција партија не претвори у распад система. Учи се међусобној толеранцији, стварању компромиса, дијалогу, цивилизованом решавању конфликта интереса. Демократска политичка култура је нека врста социјалне повеље за цивилизовану борбу која регулише борбу за моћ. Разуме се, то је далеко од сваког идиличног стања. У друштву влада сукоб различитих вредности и интереса, али и оквири у којима се борбе за њихово решење воде. Друштво се не налази пред сталном опасношћу од распада, или увођења широке репресије.

а) Базични консензус садржи: сагласност о правилима процедуре, о легитимним циљевима политике. Мирна смена партија које се налазе на власти централно је његово обележје. Она постоји као свето правило о које се ни једна странка неће огрешити. Оно има дубоке корене у политичкој традицији, културним вредностима које огромна већина становништва дели независно од тога која партија је тренутно на власти. Увереност у демократски процес, тј. у процедуре за задобијање политичке моћи, снажнија је од жеље за одржавањем власти по сваку цену. Кршење ових правила било би плаћено великом ценом, губитком избора од стране оних партија које не поштују правила изборне игре. Остваривање политичких циљева искључиво путем задобијања парламентарне већине и увођење реформи путем закона иза којих стоји већина у парламенту, одрицање од употребе насилних средстава, прелаз из партија на власти у опозицију природан је ред ствари.

б) Профил лојалне опозиције демократском режиму, Линз у својој чувеној студији оцртава следећим обележјима:

- несумњива, јавно изражена приврженост задобијању власти искључиво путем избора и безусловна спремност на предају власти другим политичким странкама које су привржене истим вредностима;
- бескомпромисно одбијање употребе насилних средстава да би се преузела или одржала власт, изузев (и то уставно легитимним средствима) када је суочена са илегалним покушајима заузимања власти;
- одбијање било ког неуставног захтева војних снага да се освоји или задржи власт против лојалне демократске опозиције;
- несумњиво одрицање од реторике, позива на насиље да би се мобилисале присталице у циљу освајања власти или њеног задржавања дуже од уставног мандата. Одбијање употребе насиља да би се разорили противници укључујући и антидемократске партије. Одбрана демократије мора да буде у легалном, законском оквиру, без подизања опасних политичких страсти;
- спремност да се преузме одговорност за владање или да се буде део владајуће већине када друкчије није могућа. Оштрији али не и неразуман захтев представља спремност да се учествује у влади у време кризе;
- спремност да се удружи са идеолошки различитим опонентима који су привржени преживљавању демократског поретка. Одбијање

сарадње са партијама које су идеолошки блиске али су спремне на подривање демократског поретка позивима на насиље;

- одбијање тајних контаката са нелојалном опозицијом и одбијање њене подршке када се она нуди у замену за толерисање њене недемократске активности;

- спремност да се критикују активности опозиционих сила или војске које смерају збацивање те владе; одбијање учешћа у конспиративним активностима (1).

ц) Трећу компоненту демократске политичке културе представља *независно, критичко јавно мњење*. Та флуидна појава обухвата слободно изражено политичко мишљење, ставове изражене особито путем мас-медија (штампа, телевизија, радио) који врше утицај на политику владе. Оно садржи мишљења утицајних појединаца и група, колективне ставове, особито политичких партија и покрета који имају велику тежину на политичким теразијама. Оно је производ јавне дискусије која доводи до широко заступаног мишљења о пожељности или непожељности одређене политике.

Слика коју смо оцртали представља разуме се, идеализован модел који је у стварности такође изложен јаким *антидемократским силама, сужавању и деформацијама демократије*. Кључно питање постаје ко формира јавно мњење и колико је оно самостално.

II АНТИДЕМОКРАТСКЕ СИЛЕ

Ово је, разуме се идеалан тип, идеализована слика коју морамо употпунити другом страном - описом антидемократских тенденција и сила. Једна настаје у крилу самог западног друштва. Друга за нас изузетно релевантна, настаје у односу између Центра и Периферије - коме друштва Центра постају генератор одржавања или стварања ауторитарних режима на периферији.

1. Облици ограничавања демократије у друштвима "Центра" показују више ликова

Један њихов лик представља нео-конзервативни талас који стреми демонтирању државе благостања и тиме сужавању социјалних претпоставки демократског живота. Потпуно оправдана критика гломазне бирократске патерналистичке државе благостања, њеног све разгранатијег државног апарата који спутава слободу и иницијативу друштва, прелази у другу крајност. Драстично се разара сваки вид задовољавања темељних социјалних потреба, здравствене заштите, бриге о могућностима запослења и школовања широких социјалних слојева. Усред супербогатог друштва ствара се "ново сиромаштво" које поприма масовније облике и сужава темеље аутентичног демократског живота. Модерна политичка филозофија и теорија ову тенденцију ставља под снажну ватру критике: Rawls својим идејама о дистрибутивној правди, Woltzer сферама правде и особито Robert Dahl. Он експлицитно изражава становиште да огромне разлике између богатих, сиромашних и

(1) Juan Linz, *The Breakdown of Democratic Regimes, Crisis, Breakdown and Reequilibration*, The John Hopkins University, Baltimore, London, 1987.

незапослених, виших и нижих класа, између етничких група, белаца и црнаца, мушкараца и жена, омогућавају равноправно учешће у политичком животу, људима не пружају једнаке шансе да учествују у одлучивању о оквирима свог живота.

”Својина, приватно власништво, доприноси стварању великих разлика између грађана у погледу богатства, прихода, статуса, образовања, информације, контроле над информацијама и пропагандом, приступа политичким функцијама у погледу могућих животних шанси. Ове разлике за узврат производе значајне неједнакости између грађана у погледу њихових способности и могућности да учествују као политички једнаки у управљању државом... Демократија мора да уважи и партиципацију, не само својинска права, решења треба тражити и у разбијању задружних форми власништва и ефикасне контроле у приватним предузећима” (2). Dahl формулише теорију *демократије* - која представља изузетно *релевантни теоријски компас за концепцију модерне правне државе*.

Други вид ограничавања демократије представљају нови облици деловања старог Микелсовог гвозденог закона олигархије: сужавање демократије искључиво на конкуренцију политичких елита, *корпоративну демократију (државу)*. Полазиште ових концепција налази се у класичним тезама Вебера и Сумпетера који искључују сваки вид утицаја грађана у свакодневном животу на одлуке власти, своде га на учешће у изборима једном у четири године за посланика или шефа државе. Моћ одлучивања припада руководством организација, вођама (елитама) које се међусобно боре за утицај на власт.

S. Huntington, у поглављу које чини део извештаја ”Трилатералне комисије”, упозорава на опасност од претеране демократије, неконтролисаних политичких захтева маса. ”Последњих година дејство демократских процеса изгледа да је заиста довело до слома традиционалних начина друштвене контроле, до претераних захтева у односу на владу који превазилазе њену способност да на њих одговори. Либерализам оспорава логику демократије, а демократија се противи логици либерализма. Демократијом се не може владати. Ограничавање учешћа маса у политичким одлукама и преношење одлучивања у руке корпоративних елита не избежно”.

На место класичног поимања ступа тзв. ”корпоративистичка демократија”. Њено језгро чини: подређивање великих социјалних класа (слојева, група) врховима капитала (удружењима послодаваца), државног апарата, и шефовима радничких организација (синдиката). Вођствима организација додељен је монополски положај над својом ”клијентелом”, у замену за њихову спремност да врше контролу над својим припадницима, над изражавањем њихових захтева и интереса. Велике социјалне класе (слојеви) постају подређени врховима организација - тим јединим тумачима њиховог интереса. Слободна демократска борба социјалних група замењује се односом клијентелизма, заштите интереса, али по цену одрицања од њихове самосталности. Корпоративизам битно ограничава аутономну активност, самосталност масовних социјалних група. Он означава њихово одрицање од самосталног форми-

(2) Robert Dahl, *Економска демократија* (предговор).

рања и изражавања потреба и борбе за њих. Главне институционалне форме су трипартидне, представљајући кључне актере: капитал, рад и државу. Да би учествовао у јавној политици капитал се одриче потпуно неконтролисане владавине на тржишту. Синдикати за свој удео у одлучивању обавезују се на строгу контролу над чланством; одричући се самосталних радничких акција и штрајкова (који се проглашавају "дивљим"). Они се обавезују на изражавање само оних захтева и интереса који су у строгим оквирима националног споразума (консензуса) постигнутог између врхова капитала, државе и синдиката.

Форме сужавања демократије почивају на једном пакету идеја које су проблематичне, на убеђењу да је огромна већина грађана потпуно незаинтересована за јавни живот, неспособна да мисли о проблемима политике који су далеко од њиховог свакодневног живота. Једино што људи желе то је да терет одлучивања пребаце на друге, на професионалне политичаре. Но, зашто би темељни проблеми егзистенције - незапосленост, висина прихода, могућности школовања, заштита природне средине, чистоће градова, веће једнакости, грађанских права, рата или мира - били далеко од свакодневног живота и интересовања људи. Исто тако и становиште које смо описали - да представници народа могу боље да спознају и изразе праве интересе људи од њих самих - веома је проблематично. Проблематична је идеја да је управо пасивност, неукљученост у политику најбољи пут да њихови интереси буду испуњавани. Лек против апатије и пасивности - које су по правилу повезане са припадношћу нижим социјалним слојевима - налази се у формирању непосредне демократије, у којима људи могу у свом свакодневном животу да утичу на одлуке у срединама где живе и раде.

Као одговор на опасности од радикалног сужавања демократије формира се теорија партиципативне демократије. (Machpherson, Pateman), чије форме ће попут мреже капиларних крвних судова која прекрива цео организам, омогућити људима у свакодневном животу да учествују у доношењу одлука од којих њихова основна егзистенција зависи. Класичне форме парламентарне демократије остају темељ политичке зграде, али оне су преуске да би испуниле нове аспирације ка једнакости између полова, еколошке захтеве, одлучивање о рату и миру, о спољној политици која је изван сваке контроле и утицаја грађана. Ако би се глас грађана на много места снажније чуо и више уважавао, низ лоших и ризичних решења у свим областима живота био би мањи а задовољавање аутентичних потреба повећано.

Трећи вид сужавања демократије представља велика манипулација јавним њењем. Темеље критичког истраживања тог феномена поставио је Rajt Mills својом чувеном поделом на његова два битно различита типа.

Један тип - друштво јавности, према Millsu има следеће карактеристике: 1) готово исто онолико људи изражава своје мишљење колико их прима туђа; 2) средства јавног комуницирања су тако организована да постоји могућност да се одмах и ефикасно одговори на свако мишљење које би било изражено у јавности; 3) мишљење које се формира кроз такву дискусију лако ће се претворити у ефектну акцију против владајућег система власти - ако се за тим укаже потреба; 4)

ауторитарне установе не продиру у редове публике која је више или мање аутономна у свом деловању.

Супротан тип је друштво маса са следећим карактеристикама: далеко је мањи број људи који изражавају своја мишљења, од оних који их примају, јер публика постаје један апстрактан скуп изолованих појединаца који примају утиске помоћу средстава масовног комуникарања; систем комуникационих средстава је такав да је појединцу отежано, или је немогуће да одговори, односно да иоле ефектно одговори; претварање мишљења у акцију контролише власт која организује и надгледа канале кроз које се таква акција спроводи; маса не ужива самосталност у односу на институције; напротив, власт продира у масу смањујући и ону аутономију коју би маса евентуано могла имати при формирању мишљења кроз дискусију. Услед владавине моћне елите власти, састављене од финансијера, политичара и генерала, Сједињене Америчке Државе, по мишљењу Милса, знатно су одмакле "на путу ка друштву маса".

Уочена је дакле једна појава која ће се тек у наше доба развити у великим размерама: претварање јавног мњења у централни инструмент политичке манипулације, заробљавања свести и доминације. Тај опасан феномен против кога је већ Милс дизао узбуну достиже опасне размере у Заливском рату у Ираку и југословенском грађанском рату, иако на различите начине. У првом случају створена је фасцинантна координација целокупног светског јавног мњења, створен је орвелијански апарат цензуре. На екранима се није могао видети ни један приказ масовних разарања и огромних жртава ирачког народа, масовно разарање цивилних објеката. Рат је изгледао стерилно чист. Насупрот томе пристрасност светског мњења у југословенском рату формирана је најбруталнијим натуралистичким сликама непојмљивог разарања, по правилу посматраних из угла само једне од страна у рату (Хрватске). Но, у сваком случају експериментално је демонстрирано како се јавно мњење као глина може обликовати, како се оно од фундаменталног инструмента демократије може претварати у највећу силу владања људима.

Уместо идеализоване, бајковите слике нама се открива слика великих социјалних борби око обогаћивања или опасног сужавања (первертирања) демократије, борби за демократску политичку културу. Остваривање демократског идеала захтева такву продорну анализу антидемократских тенденција, њихово потискивање.

2. Демократије - тутори ауторитарних режима на периферији

Но, један од највећих парадокса налази се у необичној чињеници да демократска друштва високоразвијеног Центра - руковођена несавладивом тежњом за експанзијом и доминацијом - постају одлучујући фактор одржавања или чак стварања ауторитарних, прото-фашистичких режима на Периферији Европе. Овај однос није нов.

У једном правцу "Центар" се показује као образац који има магнетску снагу на демократски расположене снаге мање развијених друштава. Он се јавља и као промотор поштовања грађанских права и слобода и врши притисак у том правцу. Међутим, други, тамни лик

нема мању ако не и већу снагу: демократски режим у "Центру" открива се као татор крајње ауторитарних, прото-фашистичких режима на Периферији - који се без његове спољашње подршке не би тако дуго одржавали. Историја односа САД - Латинска Америка жива је хроника таквог односа (подршка диктатури Штреснера, у Парагвају и Сомозе у Никарагви, обарање Аљендеа и инсталирање диктатуре Пиночеа у Чилеу). Понашање је крајње лицемерно, лишено је једнаких мерила и руковођено искључиво селективним односом у заштити људских права. Да би се одржале зоне под контролом, зоне јефтених сировина и до бесцења јефтине радне снаге, одржавају се марионетски ауторитарни режими. Економски егоизам снажнији је од привржености демократским институцијама. Тај однос данас се преноси и на тло Европе.

Све као да је на главу окренуто. Оно што на тлу Западних друштава представља недопустиву јерес: признавање сецесије, разарање друге државе, грубо кршење међународних норми и њихово подређивање политичкој самовољи моћнијих - у односу према Периферији отворено и цинички се демонстрира. *Демократска друштва постају моћна снага одржавања социјалних темеља ауторитарних режима, не-правне државе.*

Управо у тој тачци на видуку је једна од најважнијих историјских новости: овај однос премешта се и у Европу. Велике европске земље, особито Немачка, које су способне да одрже демократију под ударцима екстремних политичких покрета у властитом крилу - постају спољашњи татор, заштитници (репресивних) режима на тлу европске Полу-периферије. Однос Немачке и Аустрије с једне и хрватског режима, с друге стране, илустрација је овакве могуће будућности.

(Примљено 20. јуна 1993)

*Dr Miroslav Pečujlić,
Professor of the Faculty of Law in Belgrade*

SOCIAL FOUNDATIONS OF DEMOCRATIC AND AUTHORITARIAN POLITICAL SYSTEM

Summary

First analyzed is the model of democratic political system in the societies of the "Center", to be followed by an analysis of anti-democratic tendencies within the Western societies, as well as in relations between the "Center" and the "Periphery".

Economic foundation of democratic states of the West is the market. It has been a necessary, if not sufficient, condition of establishing political pluralism. Social basis of democratic political systems is a strong civil society, independent from the state. Within it there exist social classes which, while defending their special crucial interests, establish their centers of power, pluralism, mutual balance and also social compromise. The third important component of democratic political order, which leans on mentioned favourable social basis and which enriches it back, is the democratic political culture. It assumes a consensus over a set of basic values and rules of the game, then the authorities attached to democracy and a loyal opposition, as well as a critical public opinion.

The forms of restricting democracy in the societies of the "Center" relate to neo-conservative dismantling of the welfare state and to corresponding restriction of social prerequisites of democratic life, including the reducing democracy to the competition between political elites, followed by reducing the people to a "mass" and voting machinery, corporative associating of top level representatives of capital, labour and state. The third aspect of restriction of democracy is connected to changing public opinion into a central instrument of political manipulation, captivation of mind and domination.

The concluding part of the article is an analysis of the paradoxical fact that democratic societies of the highly developed "Center" become a decisive factor of maintaining or even creating authoritarian, proto-fascist regimes in the "Periphery" (or "Semi-periphery") of Europe.

Key words: *Democratic political system. - "Center". - "Periphery".*

Miroslav Pečujlić,
professeur à la Faculté de droit de Belgrade

LES BASES SOCIALES DU SYSTÈME POLITIQUE DÉMOCRATIQUE ET AUTORITAIRE

Résumé

L'auteur analyse tout d'abord le modèle du système politique démocratique dans les sociétés du "Centre". Il analyse par la suite les tendances anti-démocratiques au sein des sociétés occidentales elles-mêmes et aussi celles qui existent dans les rapports entre le "Centre" et la "Périphérie".

La base économique des Etats démocratiques de l'occident est le marché. Il a été une condition nécessaire, mais pas suffisante pour la formation du pluralisme politique. La base sociale des systèmes politiques est une société civile puissante indépendante de l'Etat. A l'intérieur de cette société existent les classes sociales qui, défendant des intérêts vitaux spéciaux, forment toute une série de centres de pouvoir, le pluralisme, la balance mutuelle et aussi le compromis social. La troisième composante importante de l'ordre politique démocratique qui s'appuie sur le sol social propice évoque et l'enrichit est la culture politique démocratique. Elle implique le consensus autour d'un cercle de valeurs de base et de règles du jeu, un pouvoir attaché à la démocratie et aussi une opinion publique critique.

Les formes de l'organisation de la démocratie dans les sociétés du "Centre" ont trait au démantèlement néo-conservateur de l'Etat d'opulence et au retrécissement des préalables sociaux à la vie démocratique qui est liée à cela, et aussi à la réduction de la démocratie à la concurrence des élites politiques accompagnée de la réduction du peuple à la "masse" et à la machine électorale et de l'unification corporative des plus hauts représentants du capital, du travail et de l'Etat. La troisième forme du retrécissement de la démocratie est liée à la transformation de l'opinion publique en instrument central de la politique de la manipulation, de l'asservissement de la conscience et de la domination.

Dans la conclusion de son travail, l'auteur analyse le fait paradoxal que les sociétés démocratiques du "Centre" hautement développé deviennent le facteur décisif du maintien, voire même de la création des régimes autoritaires, proto-fascistes, à la "Périphérie" (ou à la "Demi-Périphérie" de l'Europe).

Mots clé: *Le système politique démocratique. - Le "Centre". - "La Périphérie".*